

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**Українська словесність у полікультурно-освітньому
просторі сьогодення**

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

23-24 вересня 2021 року

Одеса – 2021

Г69

Друк за ухвалою вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 3 від 18 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія:

Копусь О.А., перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи

Кон О. О., декан історико-філологічного факультету;

Кучерява О. А., завідувач кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Прокопенко Л. І., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Босак Н. Ф., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Горіна Ж. Д., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін (*відповідальний редактор*)

Євтушина Т. О., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін (*відповідальний секретар*)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мельник С. М. – к.філол.н., доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Державного університету «Одеська політехніка»

Караман С. О. – д.пед.н., професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету Бориса Грінченка

Г69 Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення [Електронний ресурс] : збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції /відп. ред. Ж.Д.Горіна]. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021. 184 с.

За зміст тез наукових доповідей, достовірність цитувань та оригінальність викладення матеріалу відповідальність несуть автори

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021
©кафедра української філології і методики навчання фахових дисциплін
©Автори статей, 2021

поглиблення висновків та узагальнень на основі аналізу й синтезу напрацьованого матеріалу.

Література

1. *Берегиня*. Українські народні пісні / Упор. В. Борисенко. Київ: Музична Україна, 1991. 96 с.
2. *Гатальська С.М.* Філософія культури. Київ: Либідь, 2005. 328 с.
3. *Дзюбишина-Мельник Н.* Поняття «рідна мова» в контексті сучасних реалій: матеріали четвертого Міжнародного конгресу українців 26–29 серпня 1999 р., м. Одеса. Київ: Пульсари, 2002. С. 155-158.
4. *Керлот Х.* Словарь символов. Москва: REFL-book, 1994. 601 с.
5. *Кононенко В.І.* Словесні символи в семантичній структурі фраземи. *Мовознавство*. 1991. № 6. С. 30-36.
6. *Мова рідна, слово рідне!* Вірші, поеми, статті. Київ: Веселка, 1989. 286 с.
7. *Потапенко О.І., Кузьменко В.І.* Шкільний словник з українознавства Київ: Український письменник, 1995. 292 с.
8. *Потебня О.* Про націоналізм // *Мова. Національність. Денаціоналізація*. Нью-Йорк, 1992. 155 с.
9. *Фразеологічний словник української мови* / уклад. В.М. Білоноженко, В.О. Винник та ін. Кн. 1. Київ: Наук. думка, 1993. 528 с.
10. *Шреєр-Ткаченко О.Я.* Історія української музики. Київ: Музична Україна, 1980. 198 с.
11. *Янів В.* Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен: УВУ, 1993. 217 с.

УДК: 070.41:81'367.5+655.512

Тетяна Євтушина, Анастасія Безенко

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЕКСПРЕСИВНИЙ ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ УВАГИ В ЗАГОЛОВКАХ ГАЗЕТИ «ЧОРНОМОРСЬКІ НОВИНИ»

У статті досліджено питальні речення як експресивний засіб привернення уваги в заголовках одеської газети «Чорноморські новини» за 2021 рік, серед них виокремлено питально-з'ясувальні, питально-уточнювальні, питально-риторичні речення. З'ясовано, що такі заголовки привертають та утримують увагу вимогливого сучасного читача, активізують його читацьку діяльність.

Ключові слова: питальні речення, газетний заголовок, експресивний засіб, увага читача, газета «Чорноморські новини».

The article examines interrogative sentences as an expressive means of attracting attention in the headlines of the Odessa newspaper "Black Sea News" for 2021, among them are interrogative-clarifying, interrogative-clarifying, interrogative-rhetorical sentences. It was found that such headlines attract and hold the attention of the demanding modern reader, activate his reading activity.

Key words: interrogative sentences, newspaper headline, expressive means, reader's attention, Black Sea News newspaper.

Постановка проблеми. Релевантність сучасної публіцистики зумовлюють екстралінгвістичні чинники, комунікативна адресація публіцистичного тексту, односпрямована мовленнєва ситуація з віддаленими комунікантами. Крім того, знаковим репрезентантом найтипівіших рис у публіцистичному стилі є вербальне надбання газетної мови. Потреба зацікавити читача зумовила апеляцію до увиразнення газетного мовлення. Це надає повідомленню актуальності, впливає на почуття та асоціації читача. Така викликана потребами сьогодення тенденція

вможливило потребу публіцистики експресивних одиниць, екстраполюючи здебільшого увагу на синтаксис газетного тексту. Тому **мета наукової розвідки** – виявити експресивні синтаксичні особливості побудови прагматичних заголовків у сучасних українських газетах. **Об’єкт дослідження** – синтаксична релевантність експресивного формування уваги читача в заголовках одеської газети «Чорноморські новини» за 2021 рік.

Предметом дослідження є питальні речення як експресивний засіб привернення уваги в заголовках газети «Чорноморські новини» за 2021 рік.

У газетному заголовку зосереджено домінуючу функцію тексту, мета якої – надати чітке уявлення про зміст повідомлення та звернути на нього увагу; «це вся дійсність та всі найважливіші пункти повідомлення в легкій та стисnutій формі» [9, с. 72]. Крім того, заголовок «налаштовує на певний спосіб осмислення порушеної проблеми, задає емоційно-оцінну тональність потрактування» [1, с. 153]. Дослідник В. Іванов наголошує, що газетний заголовок має впливати на читача, і тому в його основі завжди лежать відповідність змістові, ясність, точність, яскравість, виразність [5, с. 109].

Медіа-назви як «специфічний смисловий і психосоціолінгвістичний вузол, ядро ідеї публікації» [8, с. 58], як «зона підвищеної уваги читача» [4, с. 15] давно є предметом усебічного дослідження мовознавців. На сьогодні оформлення газетних заголовків студійовано в численних працях. Основними напрямками вивчення заголовка є аналіз засобів заголовкової акцентуації (Н. Конопленко); з’ясування функцій заголовків (В. Кухаренко); дослідження зав’язків заголовка з іншими компонентами тексту (Е. Лазарева, Л. Лосева); вивчення заголовка як текстового знака (Т. Желтоногова, В. Кухаренко, Л. Лосева); аналіз категорії зв’язності в аспекті реалізації зав’язків між текстом та його заголовком (А. Загнітко, С. Лазаренко та ін.).

З метою привернути увагу читача сучасні журналісти шукають такі мовні засоби, які б надавали експресивності та потужності заголовку як стрижневому конструкту медійного повідомлення (див. праці В. Іванова, В. Ільченка, Н. Кутузи), максимально конденсуючи основну думку та спонукаючи читача до ознайомлення із запропонованою інформацією. Знаковим у цьому аспекті є, на нашу думку, інтоновані речення.

Зокрема, одним із лінгвопрагматичних засобів у газеті «Чорноморські новини» є використання в ролі заголовка питальних речень. Значення питальності полягає в прагненні автора до встановлення реальності чи нереальності загального змісту. Безпосередня адресація питальних речень-заголовків спонукає журналістів використовувати їх як експресивний засіб активізації уваги читачів, встановлення контакту з ними. «Питання завжди передає позицію активного комуніканта, воно спрямоване на додання картині світу цілісності, тому що відноситься до невизначених для суб’єкта мовлення фрагментів світу» [7, с. 2].

Спільною ознакою зафіксованих речень є питальна конструкція, в якій основний зміст висловлювання співвідносний із дійсністю. Питання стає вимогою підтвердження або заперечення основного змісту речення, всього тексту або

уточнення, увиразнення окремих компонентів висловлювання [6, с. 12]. Наприклад, 90 % питальних заголовків у досліджуваній газеті – питально-з'ясувальні речення, їхньою метою є з'ясувати певні факти: *Хто врятує лісосмуги?* (ЧН, 25-27.02.2021); *Чому Україна досі не в НАТО?* (ЧН, 04-06.03.2021); *Яка вона, якісна школа?* (ЧН, 11.03.2021); *Під чию парасольку?* (ЧН, 18-20.03.2021); *Хто поруч з тобою?* (ЧН, 13-15.05.2021); *Чому черешня не солодка* (ЧН, 01-03.07.2021); *Чого чекати від серпня* (ЧН, 29-31.07.2021); *Які ж вони, Ройлянци?* (ЧН, 13-16.10.2021); *Коли почують моряків?* (ЧН, 28-31.01.2021); *Навіщо Україні голодування в дунайській комісії?* (ЧН, 11-13.02.2021); *Навіщо нас позбавили національності?* (ЧН, 04-06.03.2021); *Скільки треба кроків до української школи?* (ЧН, 22-24.04.2021); *Як Україні дати відсіч агресору?* (ЧН, 24.04-01.05.2021). Питальна структура вищенаведених заголовків не лише експресивно навантажена, а й запрошує читача замислитися над змістом статті. Мовними індикаторами заголовкових питальних речень виступають питальні займенники чи прислівники, які визначають напрям інформації статті. Питальні слова в аналізованих заголовках газети «Чорноморські новини» можуть набувати додаткових семантичних та емоційних відтінків у сполученні з часткою *ж*.

Питально-уточнювальних речень зафіксовано менше: *Чи тим довіряєте мандати?* (ЧН, 21-23.01.2021); *Чи є в Україні кадровий голод?* (ЧН, 18-20.02.2021); *Чи повернеться дядько?* (ЧН, 15-17.04.2021); *Чи повернеться Караваджо до Одеси?* (ЧН, 05.08.2021); *Чи чує держава власників землі?* (ЧН, 16-18.09.2021); *Чи обов'язкова КТ?* (ЧН, 07-09.10.2021). Цитовані питальні структури, як і попередні, заголовків газети «Чорноморські новини» за 2021 рік у лаконічній і яскравій формі попереджають реципієнта про зміст публікації; налаштовують читачів, особливо одеситів, до роздумів та оцінки зображуваних подій. Такі питальні заголовки менш провокативні та інформативні. На цій підставі питально-уточнювальні заголовки володіють послабленою здатністю прагматики на читача, ніж питально-з'ясувальні речення-заголовки.

Крім того, заголовки газети «Чорноморські новини» за 2021 рік знакові на питально-риторичні речення, у яких наявні приховані ствердження чи заперечення, і «вважаються питальними лише через питальну інтонацію» [3, с. 231]. Такі речення «містять у собі приховане ствердження і не вимагають відповіді» [10, с. 240]. Питально-риторичні речення-заголовки в досліджуваній газеті є потужним експресивним синтаксичним засобом. Наприклад: *Імпортна «панацея»?* (ЧН, 18-20.02.2021); *Біда чи катастрофа?* (ЧН, 18-20.02.2021); *Не області, а території?* (ЧН, 13.03.2021); *Високошвидкісна залізниця: проект амбітний, та чи здійснений?* (ЧН, 18-20.03.2021); *Дунайська стратегія: чи скористаємося шансом?* (ЧН, 18-20.03.2021); *Крига скресла?* (ЧН, 22-24.04.2021); *8-го чи 9-го?* (ЧН, 06-08.05.2021); *У війни не жіноче обличчя?* (ЧН, 26-28.08.2021); *Готуватися... до кращого?* (ЧН, 13-16.10.2021). Зафіксовані риторичні питання-заголовки яскраво відтворюють гаму емоцій журналістів. А питальна форма таких речень вербалізує експресивно забарвлене повідомлення, змушує читачів замислитися над порушеною проблемою [2, с. 63]. Риторичні питальні речення в

заголовках функціонують із метою розкриття емоційно-оцінного значення, за їхньою допомогою автор-журналіст підкреслює власну думку, висловлює припущення, обурення тощо. Візуально такі заголовки нагадують питання, вони вможливають висловити в лояльній формі різні думки. Загалом риторичні питання-заголовки численні в авторських колонках, де автор-журналіст умовно запитує себе про важливі здебільшого суспільні явища. А у статті журналіст розмірковує над поставленим запитанням та висловлює свої припущення.

Висновки. Проаналізовані синтаксичні засоби газети «Чорноморські новини» збільшують виразність газетного заголовка. Вони транслюють розмаїття граматичних процесів у нинішньому публіцистичному стилі. Виокремлена інтонованість експресивна, емоційно потужна, здебільшого лаконічна, апелює до розмовного мовлення. Такі заголовки привертають та утримують увагу вимогливого сучасного читача, активізують його читацьку діяльність. Використання питальних речень допомагає досягти ефекту безпосереднього спілкування з читачем, посилює діалогічність газетного тексту, спонукає читача шукати відповідь у статті. Функційно-синтаксичний потенціал заголовків газети «Чорноморські новини» потребує подальшого вивчення інтонованих речень.

Література

1. *Баган М.* Заперечення у заголовках сучасних ЗМІ. *Культура слова*. 2012. № 77. С. 153–157.
2. *Виноградов В. В.* Итоги обсуждения вопросов стилистики. *Вопросы языкознания*. 1955. № 1. С. 60-87.
3. *Дудик П. С.* Стилистика української мови : навч. посібник Київ: ВЧУ «Академія», 2005. 368 с.
4. *Здоровега В. Й.* Теорія і методика журналістської творчості. Львів: ПАІС, 2004. 268 с.
5. *Іванов В. Ф.* Техніка оформлення газети: навч. посібник. Київ: Знання, 2000. 222 с.
6. *Каранська М. І.* Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ: Либідь, 1991.
7. *Кондратенко Н. В.* Питальні речення в українському поетичному мовленні : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2001. 16 с.
8. *Кочан І. М.* Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 423 с.
9. *Лазарева Э. А.* Заголовок в газете : учебное пособие для студентов-журналистов. Свердловск : Изд. Уральского ун-та, 1989. 96 с.
10. *Сучасна українська мова* : підручник. О. Д. Пономарів, В. В. Різун та ін.; за ред. О. Д. Пономарева, 4-те вид. Київ : Либідь, 2008. 488 с.

УДК 372.881.116 (477)

Viktoria Zagorodnova,
University of Hamburg, Institute of Slavic Studies,
Berdyansk state pedagogical university

FORMATION OF MULTILINGUAL PERSONALITY IN THE MODERN EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINE

In the center of intercultural interaction there is a person as a carrier of general human universals and national and cultural peculiarities, which requires certain knowledge, skills of intercultural communication. So, the ability of multilingual personality successfully communicates with representatives of other cultures is very important for today. It is the main task of intercultural